

Ferge Zsuzsa

A családtámogatási rendszerről

Tisztelettel üdvözlöm a jelenlévőket! A dolgom az lenne, hogy valamit mondjak a családtámogatási rendszerről, és ehhez kapcsoltn valamit arról, hogy én mit látnék különösen fontosnak a társadalom szerintem egyik legnagyobb problémájával, a gyerekszegénységgel kapcsolatban, amely természetesen a fiatalok rossz helyzetével is összefügg.

Általánosságban a családtámogatási rendszereknek alapvetően kettős funkciójuk van, az úgynevezett horizontális méltányosság, és az úgynevezett vertikális méltányosság szolgálata. Nem könnyű fogalmak. Először is el kell fogadni azt a gondolatot, hogy az igazságosság, avagy méltányosság egy társadalomban fontos. Ez sem magától értődő. Arisztotelész számára még nyilvánvaló volt, hogy egy társadalmi berendezkedésnek az igazságosság a legfontosabb erénye. Azóta ez nem egészen így van. Az sem magától értődő, hogy mi is az, hogy igazságosság. Az igazságosság vagy méltányosság a javak valamiféle elosztására utal, de több módon értelmezhető. A modern interpretációk szerint akkor igazságos az elosztás, ha egy társadalom tagjai hozzájutnak azokhoz szolgáltatásokhoz, értékekhez, valóságos és virtuális javakhoz, amelyek lehetővé teszik számukra azt, hogy az adott társadalom normái szerint elviselhető módon és méltósággal éljenek. Még azt is tisztázni kellene, hogy mi is az, hogy méltóság. A 18. század, főként Kant óta a legfontosabb filozófiai fogalmak és emberi értékek egyike. Pontos filozófiai meghatározása ugyan nincs, de minden fontos emberjogi dokumentum és egy sor alkotmány mintegy „zsigeri értelemben” használja. (A magyar alkotmány is.) Valami olyasmire utal, hogy hogyan lehet egy társadalomban emelt fővel élni, hogy hogyan bánjunk úgy egymással, mintha egyenlő értékűek lennének. Bármennyire ködös is e fogalom, az igazságosság fogalmában benne van.

Visszatérve a horizontális méltányosságra, ez az elosztást a sajátos terhek ellensúlyozása érdekében befolyásolja. Valami olyasmit jelent, hogyha egy társadalomban valakik sajátos terhekkkel élnek, legyen ez valamilyen fogyatékoság, stigma, sajátos szükséglet, ami külön terhet jelent az „átlaghoz” képest, akkor a társadalom – közmegegyezéssel – elfogadja, hogy közfelelősségé tegye ennek a tehernek a részbeni vagy teljes ellensúlyozását. Alkalmazzuk ezt a bonyolult sikeredett állítást a gyerekekre. Ha valakinek egy, vagy két, vagy tizenkét gyereke van, több terhet visel, mit az, aki nem tart el, nem nevel gyereket. Ahhoz, hogy egy

gyermekes család úgy éljen, mint a társadalom nagy többsége, több forrásra van szüksége, mert a gyerekek pénzbe kerülnek. Vannak társadalmak, amelyek úgy gondolják, hogy a gyerek magánügy. A társadalomnak nem dolga, hogy ebből a többlet teherből bármit is közfelelősséggé tegyen, és vannak társadalmak, amelyek úgy gondolják, hogy a többlet, tehát a gyerekek, kisebb vagy nagyobb részben közügy. A gyerekből lesz a felnőtt, az a jó, hogyha olyan felnőtt lesz, amely a társadalom teljes jogú, dolgozó, a politikában résztvevő tagja tud lenni, tehát igenis a gyerek közügy. Hogy mekkora részben ez megint társadalmi vita kérdése. Ma Európában általánosan elfogadott, hogy a gyerek közügy, Amerikában nem. Minden esetre Magyarország az európai gyakorlatot követi, alkalmazza a horizontális méltányosság elvét. Valamennyire ellensúlyozzuk a többletterheket, adott esetben azt a többletmunkát, többlet pénzsükségletet, amit a gyerekek jelentenek. Egyébként természetesen, amikor horizontális méltányosságról beszélek, akkor nem csak pénzről van szó, hanem intézményekről, szocializációs intézményekről, oktatási - képzési intézményekről, szolgáltatások tömegéről is. Az utóbbiakból egyébként gyakorlatilag minden létező társadalom valamennyit felvállal, legalábbis a közoktatási rendszerek és az egészségügy gyerekeket kiszolgáló része általában valamennyire közfelelősség. De itt most a mai családpolitika kapcsán leginkább a pénzügyi ellátásokra koncentrálok. Tehát az egyik dolga ezeknek az ellátó rendszereknek az, hogy többletforrásokat juttassanak oda, ahol többlet feladatok és többlet felelősségek vannak.

A másik dolga a családi ellátásoknak az úgynevezett vertikális méltányosság biztosítása. A vertikális méltányosság azt jelenti, hogy az egyenlőtlenségek bizonyos határokon túl társadalomrombolóak, tehát közös forrásokból valamit tennem kell azért, hogy az egyenlőtlenségek csökkenjenek. Ez a gyerekek esetében különösen égető és fontos kérdés. Hiszen nagyon jól tudjuk, hogy ha a gyerekek olyan körülmények között nőnek fel, amelyek sem a fizikai egészségüket nem tudják forráshiány miatt biztosítani, sem pedig azt a szocializációs közeget, ami segítene nekik abban, hogy számukra kinyíljon a világ, hogy a képességeiket ki tudják egyáltalán fejleszteni, akkor nekik is rossz lesz és a társadalomnak is rossz lesz. Tehát a vertikális méltányosság azt jelenti, hogy a különböző forrásokból oda osztok többet, ahol nagyobb a szükség. Magyarán a szegények felé tolom el az újraelosztást.

Mind a horizontális, mind a vertikális méltányosság közvetlen eszközök, hatásuk konkrét és mérhető. Ezek mellett a családi ellátásoknak lehet még néhány, elismertebb vagy kevésbé elismert, korszakonként változó további funkciója is. Szolgálhatják a gyermekvállalás ösztönzését – vagy épp ellenősztönzését. (Ez utóbbi például Kína esete, ahol a túl magas

termékenységet igyekeznek például ezzel az eszközzel is visszaszorítani.) Szolgálhatják a munkavállalás elősegítését, a gyermeknevelés bizonyos formáinak erősítését vagy gyengítését, megpróbálhatnak befolyásolni életformákat. Mindezeket a célokat (demokratikus viszonyok mellett) indirekten szolgálják a családi ellátások. Hogy valóban elérték-e a kívánt hatást, illetve hogy a kívánt hatás épp a családi ellátások hatására, vagy más okokból következett be, ez az utólagos vizsgálatok során dől el, és gyakran interpretációs viták forrása.

Magyarországon a családi ellátások rendszere (pénzbeni és más ellátások együtt) 1970 és 90 között viszonylag tisztességes szintre fejlődött. Magyarország világelső volt például abban, hogy bevezette a gyes-t 1967-ben, amely lehetővé tette, hogy az anyák kisgyerekekkel otthon maradhatnak. Máig folyik a vita, hogy mi magyarázza a gyes bevezetését. Az volt-e a sanda ok, hogy jött volna a munkanélküliség, és így akarták a nők négy százalékát kivonni a munkaerőpiacról, vagy az a tisztességes gondolat volt-e az ok, hogy borzasztó nehéz a csecsemőt reggel 5-kor kirángatni az ágyból, és a gyes jobb megoldás gyerekek-szülőknek? Mondom, sokat lehet vitatkozni máig, hogy milyen rejtett és nyílt funkciói voltak ennek az ellátásnak – de a rendszer pozitívumai ismertek. A családi pótlék rendszer is úgy, ahogy kialakult, bizonyos jelentős korlátokkal (például, hogy munkaviszonyhoz kötött ellátás volt). Mindez együtt fejlődött a gyerek ellátó intézményekkel, tehát a bölcsődével, óvodával. Csak a pénzügyi családelátások 1989-ig elérték a nemzeti termék, a GDP 4 százalékát.

Az 1989-től induló nagy társadalmi átalakulás során mód volt bizonyos korrekciókra, és adódtak torzulások is. Ezek közül kicsit részletesebben foglalkozom a gyermekeket közvetlenül érintő ellátásokkal.

Az elsőszámú komoly korrekció az volt – amely mellett mondjuk az a csoport, amellyel én dolgoztam a szociálpolitikán a nyolcvanas években, mindig is érvelt – hogy a családi pótlék minden gyereké lett, azaz megvalósult a horizontális méltányosság. Megszűnt az a beépített korlát, hogy csak az kapta a családi pótlékot, akinek minden hónapban megvolt a háromheti munkaviszonya. Mi azért is mondtuk, hogy tessék elszakítani a családi pótlékot a munkaviszonytól, mert 1985-től látszott, hogy jön a munkanélküliség, azaz sokan ki fognak esni a rendszerből. A váltás, az univerzális családi pótlék bevezetése 1990 tavaszán történt meg, amikor a különböző alapok átcsoportosításakor a családi pótlék a társadalombiztosítástól átkerült a költségvetésbe. Azóta a családi pótlék végtelen mennyiségű hányattatáson ment át. Én azt gondolom, hogy egy ország önbecsülésének a kérdése az, hogy a nagy rendszereit ne rángassa

egy évenként, kétévenként, négyévenként, mert ezzel tökéletesen megfosztja a családokat a kiszámíthatóságtól és a biztonságtól.

A történéseket csak röviden, hézagosan sorolom föl. A családi pótlék először univerzális lett. Már a Bokros-csomag előtt, 1994-ben felvetődött az a kérdés, hogy nincs elég pénz, tegyük rászorultság alapúvá a családi pótlékot. Valóban, 1994-ben indexálás helyett csak kisebb kiegészítés történt, amit már rászorultsági alapon osztottak el. Ezt a történetet fejezte be a Bokros csomag úgy, hogy a rendszert rászorultsági alapúvá tette – igaz, nem sok haszonnal, mert csak a legfelső 10% került ki a rendszerből. A következő kormány (1998) visszaállította az univerzális családi pótlékot, de nem egybe, hanem kettőbe, mert az egyik fele iskolalátogatási támogatás lett. A negyedik kormány meghagyta az univerzalitást, de újra egységessé tette a rendszert. Hasonlóan zavaros a családi pótlék értékőrzése. A nagy infláció miatt indexelni kellett volna – erre 1990-ben is, 1992-ben is hoztak törvényt. Az indexálás azonban pénzühiány miatt rendszeresen elmaradt. Ezt a gyakorlatot 1998-ban szentesítette a törvény. Az indexelés megszűnt, négy éven át nem is emelkedett a családi pótlék. 2002-ben állították vissza az indexálást. Azaz állandó volt a huzakodás arról, hogy a családi pótlék univerzális legyen vagy rászorultság alapú, hogy érdemhez kötődjön, vagy sem, hogy legyen vagy ne legyen indexelve, hogy legyen-e várandóssági eleme, vagy se. A sok bába között az a gyerek, hogy mennyi a családi pótlék, már réges-rég elveszett. Hasonló rángatózások figyelhetők meg az anyákat, illetve a szülőket illető pótlékokban, gyes és a gyed közötti össze-vissza tekergésekben, színvonaluk össze-vissza módosításában.

Miközben mindez történt, azonközben a különböző nemzetközi monetáris szupranacionális szervezeteknek az volt az igényük, hogy a magyarországi családi ellátások, amelyek tehát a GDP 4 %-át tették ki, és amelyeket az európai gyakorlathoz képest „különösen bőkezűnek” tartottak, csökkenjenek le az Európában szokásos színvonalra, másfél-két százalékra. Ezt az igényt a Világbankkal aláírt 1991. évi szerződés tartalmazta. A szerződésnek ezt az elemét is teljesítettük. Ma a pénzübeli ellátások kb. a GDP 2 %-át teszik ki, tehát relatív színvonaluk csökkent.

Ezek a színvonalak pedig sosem voltak magasak. Ezért alakult ki a gyerekekhez kötött juttatás második eleme, a segély. A hetvenes évek elején már világos volt, hogy sok család a keresetből és alacsony családi pótlékból nem tud megélni. 1974-ben hoztak egy törvényt arról, hogy gyereket csak anyagi okok miatt nem lehet a családból kiemelni. Ez volt az az év, amikor egyrészt létrejöttek a nevelési tanácsadók, amelyek egyben az első modern családsegítő szolgáltatásokat nyújtották, másrészt bevezették azt a valamit, amiből később a gyerekeknevelési támogatás lett. Ez

volt a rendszeres nevelési segély, amely viszont magán viselte a nagyon konzervatív háború előtti magyar segélyezés összes hibáját. Tökéletesen diszkrecionális volt, azon múlt, hogy az önkormányzat jól működik, vagy nem jól működik, bal vagy jobb lábbal kelt föl az, aki a családot meglátogatta, és persze érdemhez, azaz munkához kötött volt. Akkor lehetett egyáltalán kérelmezni és megítélni, ha legalább az egyik szülőnek volt munkaviszonya. Azaz ha egy anya egyedül maradt 3-4 gyerekkel egy faluban, ahol nemigen volt munka, semmilyen segítséget nem kaphatott. Rossz segélyezési rendszer volt, jogot nem adott, és nagyon szűk körű maradt. Ez a helyzet csak 1998-ban változott meg, amikor megszületett a gyerekvédelmi törvény. A jelentős változás az volt, hogy a segély kegyből joggá változott. A törvény úgy rendelkezett, hogyha a családnak ennyi és ennyi a bizonyítható jövedelme, meg nincs neki ennél nagyobb vagyona, akkor jár neki az, amit akkor már gyerekvédelmi támogatásnak neveztek.

A normativitás a segélyezés legnagyobb negatívumát megoldotta. Ugyanakkor, ha az ember összehasonlítja a gyerekvédelmi támogatás, azaz a segély és a családi pótlék szabályozását, akkor elkábul, hogy mennyire úgy működött ez a segély, hogy „nekik az is jó lesz”. A családi pótlék figyelembe veszi, hogy hány gyerek van, és ettől függően progresszív. Ez azért fontos, mert a családi pótlék mindig csak a gyerekekkel kapcsolatos kiadások töredékét fedezi, így annál nagyobb (azonos kereset mellett) a jövedelemhiány, minél több a gyerek. A családi összes pénz nem nagyon változik a gyerekszámától függően, (sőt, több gyerek mellett nehezebb mindkét szülőnek munkát vállalni), de minél több a gyerek, ez annál több felé oszlik, annál több kell tehát ahhoz, hogy valamennyire érvényesüljön a horizontális méltányosság. Ugyanezen elv miatt a családi pótlék a családnagyság mellett figyelembe veszi a gyerek fogyatékoságát, és azt is, hogy az anya egyedül álló-e. Ezzel szemben a gyereknevelési támogatás - ha esett, ha fűjt - gyerekenként egységes összeg, többnyire a nyugdíj minimum 20%-a volt. Erre mondom, hogy azon az alapon működött, hogy „nekik” az így is jó, örüljenek, hogy egyáltalán kapnak valamit.

A pénzübeni családi ellátás harmadik eleme az adókedvezmény. Az elgondolás az, hogy ha gyerek van, akkor az adódból leírhatasz valamit a gyerekek számától függően. Ezt az elemet az első adórendszerben, amit még Kupa Mihály csinált meg 1989-ban, vezették be, nagy vitákkal és alacsony szinten. (A viták a maiakhoz hasonlóak voltak. A fő kérdés az volt, hogy a rendszer nem igazságos, mert az alacsony jövedelműek nem, vagy csak részben tudják a kedvezményt igénybe venni, illetve hogy a kieső adót is meg kell valakinek fizetni. A megoldhatatlan elvi kérdések miatt a kedvezmény összege nagyon alacsony maradt.) A továbbiakban a szokásos

történet zajlott. Az egyik kormány bevezette, a másik kivezette, az egyik nem emelte, a másik nagyon emelte. Kiszámítható szabályozás nem alakult ki.

Azt mindig vizsgálni kellett volna, hogy mi hogyan teljesült, minek mi a hatása, de ez Magyarországon eddig nem vált kötelező államigazgatási gyakorlattá. A TÁRKI végzett méréseket arról, hogy a különböző ellátások mennyit csökkentenek a szegénységen. Az adókedvezménynél ilyen hatásvizsgálatot gyakorlatilag nem nagyon lehetett csinálni, mert a szegényeket nem érte el. Más vizsgálatokkal többen azt próbálták megtudni, hogy kihez mi jut el. Saját vizsgálataink (ELTE Szegénységkutató Központ) szerint úgy tűnt, hogy a családi pótlék eljut a családok 97-98 százalékához, de alacsony szintje miatt nem segít eléggé. A segély a rászoruló családok talán 70 százalékához, esetleg nagyobb hányadához eljut, de alacsony és egységes szintje miatt még kevesebbet segít. Az adókedvezményről (amelyről az adóhivatal nagyon kevés információt adott, illetve a szegények egy részéről nincs is információja) az sejthető, saját és KSH adatok alapján, hogy az egy gyerekes családok jelentős része, a két gyerekesek többsége, de a leginkább rászoruló 3 gyerekesek alig kétharmada, teljes egészében csak 40 százaléka tudta igénybe venni. Vagyis az adókedvezmény nem szolgálta jól a családi pótlék rendszer két kiemelt, létjogosultságát alátámasztó célját, a horizontális, illetve a vertikális méltányosságot.

Mindezeknek a következtében egyre erősebb lett sokunknak az a meggyőződése, hogy ez a hármas ellátó rendszer se nem elég hatásos, se nem elég hatékony. Komoly előkészítő munkák indultak el a SZOLID program keretében. Ezek alapján egyre többen javasolták, hogy valahogy a rendszert próbáljuk meg összegyűrni egységesebbé, átláthatóbbá, ha lehet, méltányosabbá. Ezekre a munkákra épült a 2006-ban bevezetett új családellátási rendszer. Kiküszöböli a segély legnagyobb hibáit: a volt segély a családi pótlékba beépítés miatt mindenkire eljut, és ahhoz hasonlóan differenciált. Az adókedvezmény nagy részét is magába építi az új pótlék – bár itt kompromisszum született a középrétegek egy részével. Annak érdekében, hogy az ide tartozó családok ne veszítsenek azért, mert az új családi pótlék a sokgyerekeseknél még kevesebb, mint a régi családi pótlék és az adókedvezmény együtt, az adókedvezmény egy része egy bizonyos jövedelemhatárig megmaradt. Az új keretek megítélésünk szerint használhatók, bár még sok megoldandó probléma van. Az egyik az, hogy (a források szűkössége miatt is) nem kezeli jól a szegényebb, például sokgyerekes vagy egyedülálló szülői csoportok helyzetét. Külön probléma, hogy annyi forrás sosem lesz, hogy a legszegényebbek gondját is csak a családi pótlékkal oldjuk meg. Ebben a

kérdésben segít az, hogy egyre szélesebb kör kap ingyen iskolai étkezést és könyvet részben épp a gyerekszámától, részben rászorultságtól függően. Ugyanakkor ez a kör még szűk, a felső tagozatot nem éri el, és az elérés módszerei nem elég kidolgozottak.

Miközben mindez történt és mindezek a gondolkodások folytak, azonközben napirendre került, hogy készüljön egy nemzeti program, amelyik megpróbálja egységesen kezelni azt a problémát, ami már ma is iszonyú nehéz, de egyre súlyosbodik, 2-3 évtizeden belül pedig szinte köztragédia lehet. Arról van szó, hogy miközben egyre kevesebb gyerek születik, évről évre a gyerekek kb. 20 százalékát a társadalom abban az értelemben elveszíti, hogy nem tudnak piacképes képzettséget szerezni. Többségük nem jut el az érettségiig. Ha bejutnak szakiskolába, nem kapnak piacképes képesítést, vagy lemorzsolódnak a szakiskolából is. Tehát olyan hátrányokkal lépnek ki az életbe, hogy egy életen át vergődhetnek munkanélküliség, fekete munka, közmunka, rosszul fizetett munkák között. Jelentős részben segélyekre, a társadalom kegyelemkenyerére fognak szorulni, és nem szereznek nyugdíjra sem jogot. Nem fognak hozzájárulni az egyre öregedő társadalom nyugdíjköltségeinek kifizetéséhez, a saját nyugdíjukhoz sem. Ebbe a súlyosnak ígérkező jövőbe ma sok gyerek születik, akiknek gyerekkora is zaklatott, gyakran nyomorúságos.

Tehát a pillanatnyi problémák és a generációs problémák céljából jött létre a gyerekprogram, azaz a Gyermekszegénység Elleni Nemzeti Program. Pontos története úgy hangzik, hogy a kormányfővel egy rövid beszélgetésem volt szeptemberben, hogy lehet-e szegénység ellenes programot csinálni. Én külföldi minták nyomán azt mondtam, hogy a gyerekszegénységre vonatkozóan ez inkább lehetséges. Akkor már néhány külföldi programot ismertünk, az angolokét, különböző skandináv országokét. A gyerekekre koncentráltást indokolja, hogy a gyerekek a legvédtelenebbek, legkiszolgáltatottabbak, és az öröklődő gyerekszegénység a jövőt veszélyezteti. Október közepén szervezte meg a Magyar Szegénységellenes Hálózat a Szegénységben Élők Első Találkozóját. A kormányfő itt felszólalt, elmondta, hogy a kormány egy ilyen programot kíván indítani, és ott felkért a program kidolgozásának vezetésére. A Magyar Tudományos Akadémia elnöke, Vized E. Szilveszter a kutatócsoportot befogadta. November közepén a MTA Programirodájaként elkezdhattunk dolgozni. 2006 január végéig közel kétszáz szakember és érintett civil segített a helyzet feltérképezésében, a javaslatok kidolgozásában: pedagógus, orvos, szociális munkás, jogász, gyermekvédő, kutató, közigazgatási szakember, gyermekekért és szegényekért dolgozó civil szervezet, gyermekek kisebb nagyobb csoportjai. Február elején az anyag első formája fölkerült a web-re

(www.gyerekszegenyseg.hu), újabb körözésre. A vélemények, kritikák alapján véglegesített változatot adtuk át a kormányfőnek. (Az anyag „szakmai bemutatója” – a kormányfő nyilvánosan elhangzó véleményével - a Magyar Tudományos Akadémián 2006. március 21-én volt.) Ez az anyag összes mellékletével együtt a weben megtalálható.

Ami elkészült, az a Gyermekszegénység Elleni Nemzeti Program első része, a Rövid Program, amely az induló három évre vonatkozik. Most kezdünk hozzá a 25 évre szóló Generációs Programhoz. A „rövid” program alapvető célkitűzése az, hogy már három év alatt érzékelhetően (ha nem is látványosan) csökkentse a szegénységben élő gyermekek számát és arányát, és hogy jelentősen javítsa a mély szegénységben élő, végzetesen kirekesztett gyermekek életkörülményeit. A hosszú távú, generációs program a szegénység arányának és mélységének további csökkentése mellett át kell, hogy alakítsa azokat a mechanizmusokat és intézményeket, amelyek ma újratermelik a szegénységet és a kirekesztést.

A legfontosabb eszközöknek - a szülők munkavállalásának elősegítésén túl - a Rövid Programban a következőket tartjuk: a családi pótlék rendszer javítása, a 3 és több gyerekesek súlyos jövedelmi hátrányának kiigazítása; a korai életkortól induló fejlesztések; a legrosszabb lakáskörülmények között élők helyzetének javítása. A Generációs Programban két további súlyponti kérdés szerepel, nevezetesen az iskolai szegregáció csökkentése szemléletváltoztatással, a rossz iskolák feltételeinek javításával, új adminisztratív szabályokkal; továbbá a közösségi és személyes segítő szolgáltatások kiemelt fejlesztése.

Pedagógiai, nevelési kulcspontnak tehát a korai képességfelismerést és fejlesztést, illetve a szegregáló iskolarendszer deszegregálását látjuk. A nagyon szelektív iskola szelektivitásának csökkentése elengedhetetlen. A mai iskolarendszer úgy működik, hogy egyetemi, főiskolai szinten gyakorlatilag nincs szelekció, oda mindenki be tud lépni, aki akar. Középiskolás szinten már kicsit jelentősebb a szelekció. Azonban az igazi küzdelem azért, hogy a gyerek jó helyre kerüljön, az óvoda és az általános iskola első osztálya szintjén folyik. Gyilkos a verseny azért, hogy a gyermekem jobb iskolába kerüljön, és ha nem tudok jobb iskolát, akkor csinálok egy magán iskolát. És ebből olyan társadalmi, és etnikai szegregáció adódik, ami világviszonylatban is szokatlan.

Rövidebb távlatban a szegénység mértéke és mélysége van előtérben. Ebben a családi pótlék növelésnek jelentős lehet a szerepe. Az indexelésről újra törvényt kell hozni. Hogy mennyit tud a szint emelkedni forráshiány mellett, azt nem tudjuk. De tudjuk, hogy vannak olyan csoportok, amelyek

ma különösen rossz helyzetben vannak, és ha náluk az átlagosnál jobban emelkedik a családi pótlék, annak jelentős a szegénység csökkentő hatása. A TÁRKI 2005. évi adatai szerint az egy gyerekes családokban egy meghatározott küszöb szerint 11 százaléknál a szegénység, a 3 és több gyerekeseknél 36 %. Igaz, 3 vagy több gyerekes család kevés van, összesen 4%. Ám ezekben él a gyerekeknek több, mint 25 %-a. Tehát, ha jobban emelem a 3 gyerekesek családi pótlékát, akkor ez komoly szegénység enyhítő eszköz. Ugyanezt végig lehet gondolni más nehéz helyzetű csoportoknál is, például a gyerekeket egyedül nevelőknél.

Ezt a megoldást nevezzük *differenciált univerzalizmusnak*. Azt értjük rajta, hogy az univerzális ellátás megmarad, de az állam többlet ellátást, figyelmet, forrást biztosít a tartós ismérvek miatt legrosszabb helyzetű csoportoknak. Ez a helyzet a pl. 3 és többgyermekes családok esetében. Ebben az esetben nincs szándék vagy indok a differenciálás csökkentésére.

Más a helyzet akkor, ha valamilyen ellátást vagy szolgáltatást mindenkinek szeretnénk adni, de erre egy ideig nincs elég forrás. Ilyenkor a *fokozatos univerzalizmus* bevezetését javasoljuk. Ez úgy értelmezendő, hogy valamilyen rendszer, ami később univerzális lesz vagy lehet, mint például a Biztos Kezdet program, először a legrosszabb helyzetű településeken kerül bevezetésre. Ha ez szükségesnek és ésszerűnek látszik, akkor a források bővülésével a rendszer kiteljesedik. Hasonló megoldást javasolunk például a nagyon fontosnak tartott iskolai étkezésnél, amelyet a lehető legkorábban ingyenessé kellene tenni a legrosszabb helyzetű településeken és a legrosszabb helyzetű iskolákban, de valamennyi gyermek számára. Azt a különböző kutatások (KSH, VÁTI, MTA Regionális Kutató Központ) nyomán elég pontosan tudjuk, hogy melyik a legrosszabb helyzetű, legszegényebb 20, vagy 100 település, vagy 80 legszegényebb kistérség. Nincs tehát akadálya, hogy szegénység szerint sorba rendezzük a településeket, esetleg településrészeket is, és ilyen fokozatosságot használjunk.

A programnak még számtalan részlete van. Közülük sok vitatható és vitandó. A Generációs Program még kidolgozandó. A megvalósításnak gyorsan el kellene kezdődnie. Itt mégis a családi ellátásokra koncentráltam. Nem gondoljuk, hogy a családi ellátások rendszere generál átalakításokra szorul, de jelentős javításra igen. Fontos cél, hogy a horizontális és vertikális méltányosság jobban érvényesüljön. Köszönöm.